

βλήματα τοῦ τομέως τούτου τῆς κρητομυκηναϊκῆς τέχνης, καὶ δὴ καὶ κατὰ πόσον ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα τοπικὰ ἐργαστήρια μυκηναίων σφραγιδολόγων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ βοηθήσουν τὰ μέγιστα, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ συγγραφεὺς, αἱ προσεχῶς ἐκδοθησόμεναι σφραγίδες τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν. Οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ παρακολούθησις εἰς λεπτομερείας τῆς σταδιακῆς ἐξελιξέως τῆς κρητομυκηναϊκῆς σφραγιδολογίας τόσοσιν εἰς τὴν Κρήτην ὅσον καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΥΛ. ΚΟΡΡΕΣ

* * *

KARSTEN FRIIS - JENSEN, **Saxo og Vergil**. En analyse af 1931 — Ungavens Vergil paralleller, Museum Tusculanum, Kobenhavn 1975, σσ. 1—102.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Saxo καὶ Vergilius, Μία ἀνάλυσις τῶν Βεργιλιανῶν παραλλήλων τῆς ἐκδόσεως 1931» βιβλίον τοῦ Karsten Friis - Jensen ἀποτελεῖ μίαν κριτικὴν μελέτην πλέον τῶν 50 παραλληλισμῶν χωρίων τοῦ Βεργιλίου πρὸς ἀντίστοιχα χωρία τοῦ Δανοῦ ἱστορικοῦ τοῦ 12ου αἰ. Saxo Grammaticus, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐκθεσιν Olrik/Raeder τοῦ 1931 τῶν Gesta Danorum.

Μετὰ τὴν ἐκθεσιν μεθολογικῶν τιῶν ἀρχῶν ἀκολουθητέων κατὰ τὴν ἔρευναν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὁμοιοτήτων μεταξὺ τῶν δύο Συγγραφέων ἀκολουθεῖ φιλολογικὴ ἀνάλυσις πάντων τῶν Βεργιλιανῶν παραλληλισμῶν, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἐπίδρασις τοῦ Βεργιλίου ἐπὶ τοῦ Saxo. Τονίζεται ἡ ἀνάγκη μιᾶς κριτικῆς ἀναλύσεως τῶν γλωσσικῶν στοιχείων τῶν δύο κειμένων διὰ τὴν διαπίστωσιν ὁμοιοτήτων καὶ εἰς τὴν θεματικὴν διαπραγμάτευσιν (περιεχόμενον), ὡς καὶ ἡ καθιέρωσις μιᾶς ὀρολογίας, ἡ ὅποια νὰ ταξινομῇ τὰς ὁμοιότητας τῶν δύο κειμένων εἰς «στοιχειώδεις συγγενείας», «ἱστορικὰς συγγενείας», «δανεισμούς», κλπ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται αἱ ἐπιδράσεις τοῦ Βεργιλίου ἐπὶ τοῦ Saxo μέσῳ ἄλλων κλασσικῶν ἢ μεσαιωνικῶν κειμένων καὶ γίνεται μία βαθεῖα μελέτη τῶν Βεργιλιανῶν παραλληλισμῶν, μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ τὸ γενικὸν συμπέρασμα ὅτι εἰς 14 μόνον χωρία εἶναι ἐμφανῆς μία ἄμεσος μίμησις τοῦ Βεργιλιανοῦ προτύπου.

ΒΑΣΙΛ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

* * *

W. JAEGER, **Early Christianity and Greek Paideia**, (Ἀρχαῖος Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνικὴ Παιδεία), Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1962, δεμένο, σελ. 154.

Ἀρχικῶς, τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου ἐγράφη ὡς σειρὰ διαλέξεων διὰ τὸ ἔτος 1960 καὶ διὰ τὸ διανοούμενον κοινὸν τοῦ Πανεπιστημίου Harvard ἐν Βοστώνῃ, ἐνθα ὁ πολὺς Jaeger ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὅπου εἶχα τὴν καλὴν τύχην νὰ τὸν παρακολουθήσω καὶ μαθητεύσω ἀπὸ τοῦ 1959—1961. Βεβαίως, τὰς τὰς διαλέξεις του αὐτὰς συνεπλήρωσεν κατὰ πολὺ διὰ πολλῶν ὑποσημειώσεων καὶ παραπομπῶν καταλαμβάνουσῶν τὰς σελ. 105—144.

Παρὰ τὴν μετρίοφρονα δῆλωσιν τοῦ συγγραφέως ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὅτι αἱ διαλέξεις αὐτὰ ἀποτελοῦν μόνον «βασικὰ σχεδιαγράμματα» καὶ «προκαταβολὴν» μιᾶς μελλοντικῆς πληρεστέρας καὶ ὠλοκληρωμένης συγγραφῆς του, ὁ ἀναγνώστης του κατακτάται, κυριολεκτικῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ ἱστορικο-κριτικοῦ πνεύματος τοῦ κλασικιστοῦ ἐρευνητοῦ καὶ ἐπιστήμονος. Σκοπὸς του, ἡ συγκριτικὴ μελέτη καὶ ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρη-

σκέιας καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀξιολόγησις καὶ ἐκτίμησις τῶν δύο τούτων πνευματικῶν κόσμων κατὰ τοὺς 4 πρώτους μ. Χ. αἰῶνας. Οἱ Λατῖνοι πατέρες καὶ συγγραφεῖς δὲν περιλαμβάνονται.

Δι' ἀναμφιλέκτων ἐπιχειρημάτων, ἐκ τῶν πηγῶν, ἀποδεικνύει ὅτι ἄνευ τῆς μετακλασσικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας, ἡ ἀνατολὴ καὶ πραγματοποίησις τῆς παγκοσμιότητος τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας δὲν θὰ καθίστατο δυνατὴ, ὅτι ἡ «Ἑλληνικὴ ποίησις» τοῦ Χριστιανιστοῦ ἦτο ἀναγκαία καὶ ἐπιβεβλημένη κυρίως κατὰ τοὺς ἀποστολικούς καὶ μεταποστολικούς χρόνους, λόγῳ τοῦ Γνωστικισμοῦ τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ τῆς ἐθνικῆς μυστηριακῆς λατρείας (σ. 53 κ.ἐξ.). Ἰδιαιτέρως ἐνδιατρίβει ἐπὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Πυθαγόρου, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, τῶν Στωϊκῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν (Πλωτίνου, Πορφυρίου) ἐπὶ τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Ὁριγένους. Ἰουστίνου, Τερτυλλιανοῦ, Τατιανοῦ, Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Γρηγορίου Νύσσης. Ἐξ αὐτῶν δέ, περισσότερο καὶ βαθύτερον μελετᾷ τὸν Ὁριγένην καὶ Γρηγόριον Νύσσης, μεθ' οὗ, ὡς γνωστόν, ὁ σ. ἔχει ἀσχοληθῆ ἐπὶ τόσα χρόνια, διότι θεωρεῖ τοὺς ὡς τὰ καλλίτερα παραδείγματα, μεταξὺ ὅλων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀρμονικῆς καὶ τελείας συζεύξεως ἢ «συγκράσεως» τοῦ πνεύματος τῆς Ἑλληνικῆς «Παιδείας», ὡς «μορφώσεως» τοῦ ἑσωτερικοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας καὶ ἠθικῆς, ὡς «μεταμορφώσεως» τῆς πνευματικῆς ὀντότητος τοῦ ἀνθρώπου (σ. 37, 93, 97).

Ἐξόχως σημαντικὰ εἶναι τὰ συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως (σ. 98 κ.ἐξ.) καὶ ἡ ὑπενθύμισις αὐτοῦ ὅτι, «παρθένον δάσος» εἰσέτι παραμένει ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῶν ἐπιδράσεων τῆς Ἑλληνικῆς «Παιδείας» ἐπὶ τῶν Λατίνων Πατέρων καὶ συγγραφέων, πρὸ πάντων τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ «Οὐμανισμοῦ» τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅστις, καθὼς ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τῆς σκέψεως τοῦ Ἐράσμου, ἔχει τὰς ρίζας του ἐν Θεολογίᾳ. «Ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ὁ Χριστιανικὸς «οὐμανισμὸς» τοῦ Ἐράσμου», παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, «πηγάζει ἐξ ἐκείνου, ὃν οἱ Ἕλληνες Πατέρες ἐδημιούργησαν τὸν 4ον αἰῶνα» (σ. 101). Καὶ καταλήγει ὁ συγγραφεὺς διὰ τῶν ἀξιοσημειώτων τούτων: «Οἱ ἱστορικοὶ δὲν ἔδειξαν πολλὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχαίου τούτου χριστιανικοῦ «ἀνθρωπισμοῦ», δι' οὗ ὁ σύγχρονος κλασσικὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος καὶ «οὐμανισμὸς» ἠνδρώθη μὲλις ἐσχάτως. Ἄλλ' ἄνευ ἐκείνου, πόσον ὀλίγον ἐκ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τοῦ κλαστικοῦ πολιτισμοῦ θὰ εἶχεν ἐπιβιώσει» (σ. 101—102).

Ὁ ἀλφαβητικὸς πίναξ ὀνομάτων καὶ θεμάτων, ὅστις κατακλείει τὸ βιβλίον (σ. 145—154) εἶναι πρακτικὸς καὶ χρήσιμος.

Τέλος, μία σύντομος παρατήρησις ὡς πρὸς τὴν δυσκολίαν τῆς πιστῆς μεταφράσεως εἰς τὴν Ἀγγλικὴν τῶν εἰδικῶν θεολογικῶν ὄρων: «θέωσις», «ὁμοίωσις Θεῷ». Ἡ ἀπόδοσις τοῦ πρώτου ὡς «deification» (σ. 90), νομίζω ὅτι δὲν εἶναι εὐστοχος. Ὁ ὄρος «deification» σημαίνει «θεοποίησιν» οὐχὶ θέωσιν, καὶ προσιδάζει μᾶλλον εἰς τὴν τάσιν τῶν Ρωμαίων νὰ «θεοποιοῦν» τοὺς καίσαρας αὐτῶν. Ἡ βαθύτερα καὶ λίαν λεπτὴ θεολογικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, «θέωσις» θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῆ Ἀγγλιστί, ἴσως καλλίτερον, διὰ τοῦ «divinization». Ὡσαύτως ὁ ὄρος «ὁμοίωσις Θεῷ» ἀστόχως μεταφράζεται ὡς «assimilation to God» (σ. 99), τοῦθ' ὅπερ σημαίνει μᾶλλον, «ἀφομοίωσις πρὸς τὸν Θεόν», ἐνῶ ὁ ὄρος «ὁμοίωσις Θεῷ» ἐμπεριέχει καὶ ἐκφράζει τι βαθύτερον καὶ οὐσιαστικώτερον. Ὁ Καθηγητὴς G. Lampe μεταφράζει τὸν ὄρον ὡς «likeness» (A PATRISTIC GREEK LEXICON, Oxford 1965, Fasc. 4, σ. 956), ἀστοχώτερον τοῦ «assimilation».

(Νέα Ὑδρῆ)

Δρ. Κ. Ν. ΤΣΙΡΙΑΝΑΗΣ, Th. M., M. A, Ph. D.
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου